

Лісова Наталія Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу економіки та управління ЗСО
Інституту педагогіки НАПН України

УРОКИ ДОВІРИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Сучасна школа є нині за концептуальним баченням новою українською школою [2], що базується на засадах компетентнісного навчання та довірчої взаємодії між всіма суб'єктами освітнього процесу. Авторська програма «Уроки довіри в сучасній школі» [6], окреслюючи коло компетентностей, якими мають оволодіти учні протягом навчання, є основою для формування довіри в шкільному освітньому просторі (перший етап). Програма базується на філософських засадах людиноцентризму [4; 5], демократизму [3], відкритості [1], її розроблено з метою запровадження в новій українській школі. Програма містить такі розділи: «Хто я? Який я?: Хто ми? Які ми?» (для дітей підготовчої групи та учнів 1–4 класів); «Людина починається з добра: пізнаю, довіряю/не довіряю, змінюю/змінююсь» (для учнів 5–7 класів); «Людина з довірою до себе й світу — гармонійна людина» (для учнів 8–9 класів); «Людина, гідна довіри: життєвий вибір» (для учнів 10–11 класів).

Мета програми полягає в управлінні процесом формування довіри в соціально-освітньому просторі школи як чинника результативності та ефективності педагогічного й учнівського партнерства, творчого розвитку та успішної соціалізації учнів, яка базується на довірчій взаємодії, позитивних загальнолюдських цінностях дітей, батьків, учителів, вихованні поваги один до одного, взаємній підтримці й відповідальності.

Із метою науково-методичного супроводу запровадження програми «Уроки довіри в сучасній школі» розроблено навчально-методичний комплекс, який складається із 7 посібників: концепції, програми, розроблених уроків формування довіри членами творчих груп експериментальних навчальних закладів під науковим ке-

рівництвом автора (схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 14.10.2014 № 3).

Розкрити сутність та методи уроку формування довіри, який являє собою домінуючу форму освітнього процесу в школі. Особливістю такої форми є те, що вона містить спонтанну й організовану життєдіяльність учнів, і їхню самоорганізацію. Це *урок морального розвитку*, своєрідна класна година, яка дає можливість зібратися учням класу або групи разом, обговорити потреби, сподівання, обіцянки, спланувати роботу й передбачити контроль за її виконанням у визначений термін. Друга особливість такого уроку — його змістове наповнення, яке включає можливості спілкування, налагодження взаємин, побудованих на очікуваннях, задоволенні потреб учнів та формуванні довіри. У межах уроку класний керівник має змогу організувати обговорення плану роботи на наступний період, спільно з учнями ухвалити рішення й забезпечити контроль та самоконтроль учнями за його виконанням. Оптимальним варіантом було б проведення такої години на початку тижня (у понеділок), однак можна проводити й у будь-який інший день чи інший педагогічно доцільний визначений термін.

Для проведення уроків довіри необхідною умовою є створення відкритого діалогового середовища та простору. Варто відзначити можливість для класного керівника перетворення класної кімнати із звичайного приміщення, де вчителі встановлюють правила й очікують від класу їх виконання, на місце, де учні й учитель спільно створюють умови для спілкування, взаєморозуміння, усвідомлення причетності до колективної діяльності, місця, де кожен спроможний дати обіцянку, брати на себе відповідальність, аналізувати власні вчинки та вчинки своїх ровесників. Такі умови сприяють процесу спілкування, що однаковою мірою забезпечує всім членам колективу можливість формувати довірчу взаємодію та перехід від монологу до діалогу.

Найважливішим досягненням уроку формування довіри на сучасному етапі є те, що змінюється вектор сприйняття учнем

школи. Якщо школа раніше була місцем, де події відбуваються навколо нього, тепер він відчуває себе активним учасником ухвалення рішень та відповідальним за їх виконання. Тут учитель є лідером, проте навіть у лідера завжди є команда довірчих помічників. Учитель та учні формують довіру один до одного, правильно повідомляючи про власні сподівання, потреби, інтереси. Така робота потребує від вчителя постійного діалогу з учнями, коригування освітнього процесу. Крім того, учні вчаться визначати й давати реальні обіцянки, вирішувати конфліктні ситуації, бути активними в колективній праці, відповідальними за роботу в команді.

Урок формування довіри в старших класах є уроком критичного, філософського мислення, здатності до дослідження людських почуттів, своєрідним психолого-педагогічним тренінгом, який сприяє самопізнанню, самовдосконаленню, самореалізації та самоактивізації старшокласників у соціально-освітньому просторі. Зважаючи на наведені вище концептуальні позиції, розроблено критерії результатів упровадження програми «Уроки довіри в сучасній школі» для учнів 1–4, 5–7, 8–9, 10–11 класів (див. таблицю 1).

Таблиця 1

**Критерії та показники сформованості учня-Людини,
гідного довіри**

Критерії	Показники	Періодичність оцінювання
1	2	3
1. Звернення учня до почуття власної гідності та цінності	<ul style="list-style-type: none"> • сприймає себе таким, яким є • цінує себе як важливого в дитячій групі за інтересами та учня класу • об'єктивно сприймає та оцінює власні здібності • цінує та розуміє важливість цінностей Людини, яка гідна довіри: чесність, щирість, сміливість тощо	щосеместрово або наприкінці навчального року

<p>2. Поважає право інших мати цінності та власну думку, які можуть суперечити його переконанням</p>	<ul style="list-style-type: none"> • співчуває дітям, дорослим • піклується про інших, себе й громаду • ставить під сумнів різні форми насильства людей (на ґрунті національності, сімейного стану чи інвалідності) • цінує в людині вміння вислухати, мати власну думку й сам цього дотримується	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>3. Одержує задоволення від почуття належності до груп за інтересами</p>	<ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює власний внесок та внесок інших у досягнення мети • цінує членів сім'ї • формує, підтримує та цінує позитивні взаємини — щирість, відкритість, чесність, сміливість • розуміє необхідність належати до різних груп за інтересами й цінує дружбу, творчу співпрацю	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>4. Відчуває відповідальність за здоров'я особисте та інших</p>	<ul style="list-style-type: none"> • цінує власне здоров'я й безпеку, а також піклується про себе та інших • усвідомлює необхідність ухвалювати рішення, які сприяють зміцненню здоров'я • аналізує цінності й думки різних груп учнів відповідно до способу життя, здоров'я • усвідомлює необхідність ведення здорового способу життя	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>5. Намагається реалізувати свій потенціал</p>	<ul style="list-style-type: none"> • усвідомлює необхідність докладати зусилля для досягнення результату • розуміє значення руху для розвитку, цінує допомогу інших у досягненні якісних результатів • прагне досягти якісних показників у розвитку, підтримує інших учнів у їх інтелектуальному, моральному, духовному й фізичному розвитку • завжди прийде на допомогу іншим, якщо їхнім інтересам щось загрожує	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>

<p>6. Уміє спілкуватися в різних умовах</p>	<ul style="list-style-type: none"> • уміє спілкуватися з учнями класу, школи, вдома, у позашкільному середовищі, має сформоване вміння використовувати ввічливі слова • уміло будує діалог з іншими учасниками груп, відверто ділиться ідеями, почуттями та думками • бере участь у різних видах ігрової діяльності, швидко знаходить способи спілкування з їх учасниками • активно обговорює в групах ідеї та заходи щодо їх упровадження	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>7. Уміє ухвалювати рішення як особа та учень класу, школи</p>	<ul style="list-style-type: none"> • обговорює з однокласниками варіанти вирішення окремих проблем класу чи школи та вміє знаходити консенсус з важливих проблем класу чи школи • аналізує не лише свої переваги у вирішенні певних питань з життя класу, але й справедливо аналізує дії кожного в дотриманні обіцянки • оцінює сильні сторони інших учасників колективної справи; під час здійснення особистого вибору враховує також потреби інших, пояснює причини ухвалення рішень • намагається давати реальні обіцянки собі та іншим, усвідомлює відповідальність щодо їх дотримання	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>8. Здатний позитивно вирішувати проблеми</p>	<ul style="list-style-type: none"> • аналізує проблемні ситуації членів сім'ї, класу, школи й позашкільного середовища, помічає й аналізує ситуації, в яких не враховано потреби або сподівання інших • керує особистими потребами та сподіваннями, знаходить шляхи розв'язування конфліктних ситуацій • упевнено, по-дружньому діє під час вирішення проблем у групах	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>

<p>8. Здатний позитивно вирішувати проблеми</p>	<ul style="list-style-type: none"> • знаходить способи, необхідні для досягнення особистої мети або мети класу (потреби й сподівання), обговорює пріоритети для досягнення визначених класом цілей	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>9. Пояснює, як взаємини з різними людьми впливають на вирішення проблем</p>	<ul style="list-style-type: none"> • знаходить людей, які заслуговують на довіру, уміє з ними контактувати, планувати й вирішувати певні завдання • розуміє, що люди бувають різні (за традиціями, культурою, віруванням) • уміє пояснити, як можна побудувати дружні взаємини, обговорює переваги дружби • обговорює, як можна забезпечити довіру в класі, враховує сподівання й потреби інших	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>
<p>10. Робить свій внесок у діяльність класу, групи, школи</p>	<ul style="list-style-type: none"> • активно бере участь в обговореннях проблем класу чи школи, визначає посильний свій внесок щодо їх вирішення • задіяний у розробленні класних правил чи правил груп за інтересами, упевнено працює в малих групах, може успішно сприяти їхній діяльності • уміє самостійно працювати для досягнення поставленої мети, співпрацює з тими людьми, яким довіряє • упевнено працює у великій класній групі, намагається не порушувати наявні правила етикету, уміє працювати в команді разом з іншими для досягнення поставленої мети	<p>щосеместрово або наприкінці навчального року</p>

Для зручного та об'єктивного проведення оцінювання сформованості учня-Людини, гідного довіри із його учасниками та узагальнення результатів, а також виконання цієї роботи систем-

но, розроблено педагогічний програмний засіб «Довіра» (автори Н. Лісова — змістове наповнення, А. Щербаков — комп'ютерне забезпечення). ППЗ містить комп'ютерну програму оцінювання за критеріями й показниками, методами, розробленими авторською монографією, та журнал результатів (як окремих модулів програми).

Програмний засіб має дружній інтерфейс, повноекранний, презентаційний вигляд. Подання критеріїв та показників, їх оброблення користувачем, відображення проміжних та підсумкових результатів витримано в наочному, анімаційному форматі. Важливим у педагогічному програмному засобі є те, що в повному обсязі розв'язано питання оброблення результатів оцінювання (самооцінювання та оцінювання інших), передавання їх по мережі під час роботи в комп'ютерному класі. Зберігаються відповіді респондентів — як підсумковий результат, так і весь хід роботи в програмі оцінювання. Крім того, програма дає змогу проводити моніторингові дослідження, оцінювати результати та досягнення учнів у різні періоди в циклі «навчальний рік», робити аналіз і коригувати зміст як навчальної, так і виховної роботи з ними, їхніми батьками, а також роботу з учителями.

За допомогою ППЗ «Довіра» можна проводити дослідження в декількох, а то й у всіх школах міста, району чи ОТГ. Отримані результати автоматично обробляються та розташовуються в документі програми MICROSOFT EXCEL з обчисленими узагальненими показниками, які унаочнюються діаграмами. У програмний засіб укладено критерії та показники, за якими відстежувався рівень сформованості довіри в експериментальних навчальних закладах, і які більш повно відіб'ються в монографії за результатами фундаментального дослідження, яке виконуємо у відділі.

ЛІТЕРАТУРА

---

1. Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації». *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
2. Калініна Л. М. Управління новою українською школою. Порівняльна характеристика концептуальних змін. *Директор школи*. 2017. № 1. С. 12–21.

3. Калініна Л. М. Проблеми та реалії державно-громадського управління освітою на сучасному етапі розвитку демократичного суспільства. *Прозоре управління*. — 2012. — № 3. — С. 2–10.
4. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. Київ: Книга, 2005. 528 с.
5. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ: Грамота, 2007. 576 с.
6. Лісова Н. І. Уроки довіри в сучасній школі: навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 26 с.

